

УДК 338.2:330.3

С.Ю.Кулакова, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом, Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка, м. Полтава

ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

S.Kulakova, Ph.D., assistant professor of business economics and human resource management, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava

Effective Development of The Oil and Gas Complex as an Important Condition for The Socio-Economic Development of The State

Анотація. У статті досліджено роль нафтогазового комплексу у національній економіці України. Не зважаючи на зменшення обсягів видобутку вуглеводнів, що спостерігається в останні роки, автор відмічає, що роль нафтогазовидобувної галузі не зменшується: її розвиток забезпечує функціонування всіх галузей економіки України і ступінь добробуту населення, створюючи робочі місця із високим рівнем оплати праці, підвищуючи платоспроможний попит та стимулюючи розвиток інших галузей. Проте, незважаючи на достатньо великі доведені запаси нафти та газу, наявний потенціал Україною не використовується в повній мірі, про що свідчить високий рівень залежності від зовнішніх джерел постачань. Тому серед пріоритетів діяльності уряду має стати нарощування власного виробництва нафти та газу відповідно до власних потреб держави. На основі аналізу складових індексу управління ресурсами досліджуються проблеми, які перешкоджають розвитку нафтогазового комплексу України.

Summary. The article explores the role of the oil and gas complex in the national economy of Ukraine. the author notes that the role of the oil and gas industry is not decreasing, despite the decline in hydrocarbon production observed in recent years. its development ensures the functioning of all sectors of the economy of

Ukraine and the welfare of the population, creating jobs with a high level of remuneration, increasing solvent demand and stimulating the development of other industries. However, Ukraine's existing potential is not fully used in spite of sufficiently large proven oil and gas reserves, as evidenced by the high level of dependence on external sources of supply. Therefore, among the priorities of the government should be the increase of own production of oil and gas in accordance with its own needs of the state. On the basis of the analysis of components of the resource management index, problems that hinder the development of the oil and gas complex of Ukraine are explored.

Ключові слова: нафтогазовий комплекс, соціально-економічний розвиток, видобуток нафти, видобуток газу.

Key words: oil and gas complex, socio-economic development, oil extraction, gas extraction..

Постановка проблеми. Нафтогазовий комплекс України сьогодні, без сумніву, відіграє ключову роль не лише у складі вітчизняного паливно-енергетичного комплексу, а й усієї економіки загалом. Забезпечення достатнього рівня розвитку нафтогазового комплексу виступає необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни, адже, крім суто комерційної діяльності, підприємства цього комплексу відіграють важливу соціальну роль, забезпечуючи населення, бюджетні установи та комунальних споживачів природним газом за цінами, що встановлюються державою. Обмеженість власних енергоносіїв ставить країну під загрозу залежно від їх постачання ззовні, що спричиняє не тільки економічну, а й політичну дестабілізацію. Зважаючи на стан галузей вітчизняного господарства та те, що Україні не вистачає продуктів паливно-енергетичного комплексу, проблеми та перспективи функціонування сучасного нафтогазового комплексу України є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективного управління нафтогазовим комплексом є досить складною та багатогранною, що знайшла широке відображення у роботах вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, питанням стратегічного управління на мезо- та макрорівнях у своїх працях приділяли увагу Л.О. Абалкін, І. Ансофф, О.В. Ареф'єва, В.В. Бушуєв, Дж. Гелбрейт, Г.Я. Гольдштейн, І.В. Діак, Н.С. Краснокутська, А.Н. Люкшинов, В.В. Микитенко, В.І. Мунтіян, Г.І. Онищук, І.П. Отенко, В.В. Пастухова, В.Л. Саприкін, Т.В. Сердюк, Л.Г. Чернюк, Я.В. Шевельов та інші. Особливості управління у галузях паливно-енергетичного комплексу були висвітлені у роботах В.Ю. Алекперова, В.Д. Базилевича, Дж. Вільсона, Я.С. Витвицького, В.М. Гейця, І. Гудкова, В.А. Крюкова, А.С. Некрасова й інших.

Таким чином, у науковій літературі має місце багатостороннє охоплення та висвітлення різноманітних аспектів управління розвитком нафтогазової промисловості. Але попри значні здобутки в дослідженні цього питання не існує комплексної системи заходів щодо вирішення даної проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану та значення нафтогазового комплексу для економіки держави, обґрунтування теоретичних основ і необхідності впровадження реформ та визначення основних напрямів розвитку підприємств нафтогазового комплексу України.

Основні результати дослідження. Видобувний сектор економіки відіграє дуже помірну роль у національній економіці. Починаючи з 2011 року, частка видобувної промисловості у ВВП країни упевнено скорочувалася, і станом на 2016 рік складає менше 5%, з яких менше 2% складає видобуток сирової нафти та природного газу [1]. Внесок підприємств з видобування сирової нафти та природного газу до валового внутрішнього продукту України в 2014 р. перевищував 25211 млн грн, що становило 1,6% ВВП, а в 2014 р. – 30130 млн грн, або 1,9% ВВП України (рис. 1).

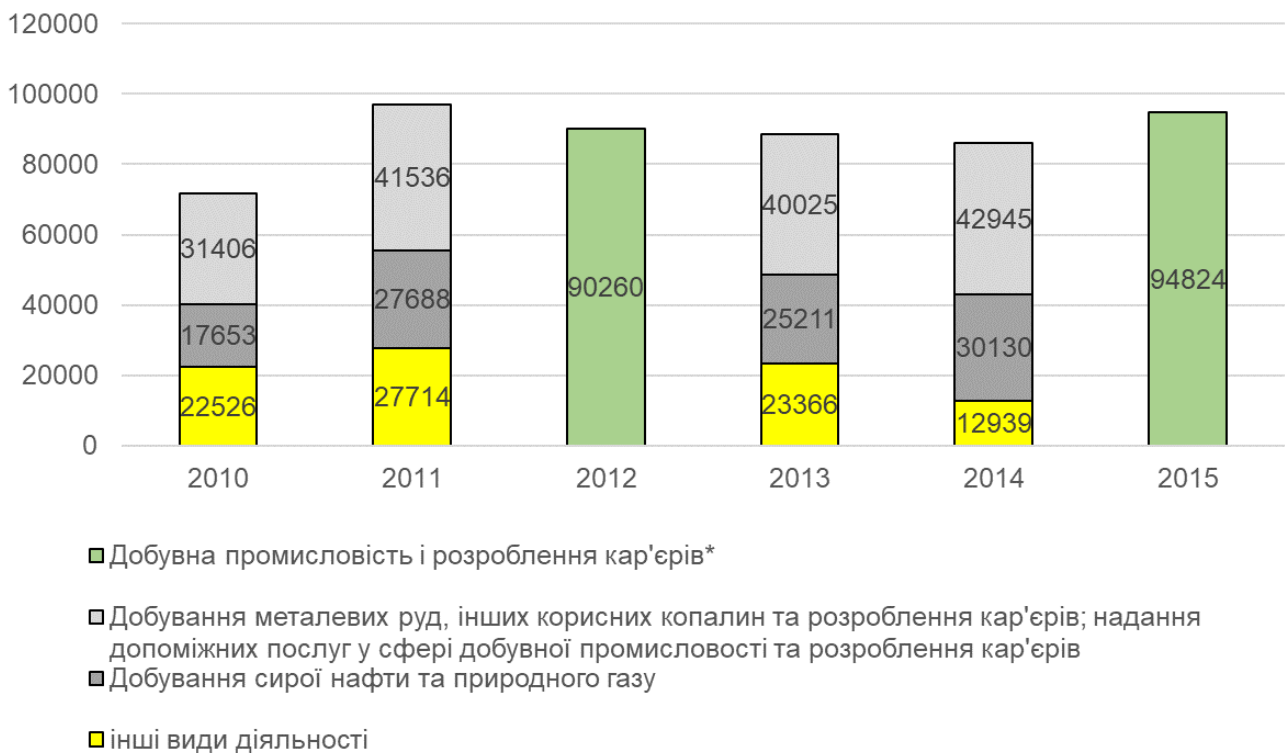

Рис. 1 – Внесок окремих видобувних галузей у ВВП України в 2010–2015 рр. [2]

* Офіційна детальна інформація про внесок окремих видобувних галузей в ВВП України в 2012 р. та 2015 р. відсутня, тому на малюнку представлено інформацію щодо внеску усіх видобувних галузей без деталізації в ВВП

Проте, нафтогазовий комплекс України відіграє досить вагому роль у розвитку національної економіки. Це пов'язане, з одного боку, із загальносвітовими тенденціями, а, з іншого – з енергомісткістю народного господарства та обмеженими енергоресурсами держави. У сучасних умовах НКГ у визначальній мірі забезпечує функціонування всіх галузей економіки України і ступінь добробуту населення. Схематично взаємозв'язок між видобутком вуглеводнів, соціально-економічною сферою й навколишнім середовищем наведено на рис. 2.

Рис. 2 – Ресурсна взаємозалежність між видобутком вуглеводнів, соціально-економічною сферою та навколишнім середовищем

Наявність нафтогазові компанії в регіоні є запорукою створення робочих місць, які характеризуються порівняно високим рівнем оплати праці. Дана обставина безпосередньо впливає на рівень життя місцевого населення, так як наявність високоприбуткової групи в особі працівників нафтогазових компанії підвищує платоспроможний попит, а також стимулює розвиток інших галузей.

Україна володіє достатніми доведеними запасами газу та нафти, щоб досягти енергетичної незалежності вже у середньостроковій перспективі. Згідно з даними, опублікованими у звіті ОПЕК за 2016 рік запаси України становили майже 395 млн барелів або 54 млн. т сирої нафти та 952 млрд. кубометрів газу [3]. Проте зараз цей потенціал не використовується у повній мірі. Так, у 2014 р. забезпеченість власним природним газом склала 47%, сировою нафтою і газовим конденсатом (разом) – 92% (рис. 3). У 2015 р. обсяги видобування природного газу склали 19,9 млрд м³, що на 1,3% менше, ніж у попередньому році. Водночас поставки з інших джерел зменшились на 38% у

порівнянні з 2014 р. Забезпеченість власним газом у 2015 р. зросла до 59%. Обсяги видобування нафти і газового конденсату в 2015 р. склали 2 461,7 тис. т.

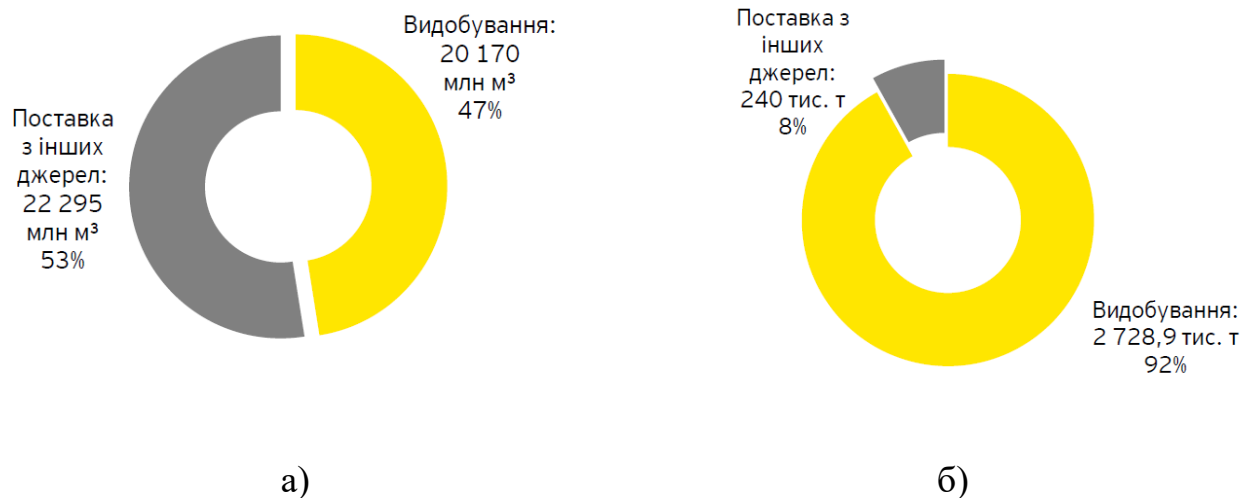

Рис. 3 – Дані про забезпеченість України власним природним газом (а), а також нафтою і газовим конденсатом (б) у 2014 р.

Тож не дивно, що пріоритетами уряду є суттєве нарощування власного виробництва енергії, особливо у частині природного газу.

Збільшенню обсягів видобутку вуглеводнів на сьогодні заважають ряд особливостей нафтогазового комплексу України можна виділити такі: на сьогодні абсолютна більшість родовищ зі значними початковими запасами експлуатуються близько 40-50 років і перебувають на завершальній стадії розробки, ступінь виробленості запасів газу за найбільшими родовищами перевищує 80%, видобуток газу ведеться в умовах постійного падіння пластового тиску, що призводить до щорічного зменшення обсягів видобутку газу із старих родовищ – близько 1,0 млрд м куб., великі показники фізичного та морального зносу устаткування, яке використовується на підприємствах НГК, застосування відсталіх технологій, скорочення пошуково-розвідувальних робіт, зниження економічної ефективності функціонування всього нафтогазового комплексу та зростання низькорентабельних підприємств. Без запровадження новітніх технологій інтенсифікації дебітів свердловин компенсувати природне падіння видобутку неможливе.

Таким чином, щоб наблизити рівень видобутку вуглеводнів до показників національного споживання, потрібні відповідні інвестиції в галузь, а обсяги залученого капіталу, в свою чергу, напряду залежать від бізнес-клімату. Цілком зрозуміло, що суперечливе законодавство, високий рівень корупції, неефективна судова система відлякують будь-якого інвестора в Україну загалом. У той же час, видобувні індустрії мають ще і цілий комплекс специфічних небезпек для ефективного розвитку: недосконалість земельного законодавства, заплутана та надмірно зарегульована дозвільна система, нестабільні рентні та податкові правила, а також слабо врегульовані питання, пов'язані із мінімізацією шкоди для довкілля та врахування інтересів місцевих громад, що несе значні корупційні ризики.

Однак, якість управління видобувними галузями варто розглядати у ширшому масштабі: прозоріші процедури регулювання, стимулююча податкова політика, чіткі та взаємовигідні правила співпраці із громадами, послідовне та відповідальне застосування державою рентних надходжень – усі ці аспекти мають надзвичайний потенціал для позитивного впливу на суспільство.

Ефективне управління нафтогазовою промисловістю – завжди складне завдання, особливо для країн з низьким і середнім рівнем доходу, до яких відноситься і Україна. Однак, як показує Індекс управління ресурсами (Resource Governance Index, RGI або UIP), це завдання не є нездійсненним. Індекс демонструє безліч прикладів того, як країни, що розвиваються долають очікування і стереотипи, іноді в одній області, іноді у багатьох, і рухаються вперед, до більш раціонального використання своїх природних ресурсів в інтересах національного розвитку.

З метою детального аналізу та ідентифікації проблемних аспектів, які перешкоджають ефективному управлінню ресурсами, фахівці Інституту з управління природними ресурсами (NRGI) розробили власну комплексну методичку оцінювання, яка що два роки використовується для підготовки глобального Індексу управління ресурсами. Він складається з трьох основних

вимірів – використання ресурсного потенціалу, управління доходами та сприятливість середовища, – які об’єднують 14 підкомпонентів (рис. 4).

Індекс управління ресурсами (Resource Governance Index 2017), зважаючи на його достатньо посередні результати для нафтогазового сектору України, варто розглядати не лише як черговий рейтинг, а як інструмент, з допомогою якого влада може чітко діагностувати проблемні зони у нафтогазовидобувній сфері та комплексно підходити до її реформування.

Рис. 4 – Методичний підхід до оцінювання ефективності управління ресурсами [3]

Загалом, у 2017 році Індекс об’єднав в собі 81 країну, проте деякі з них оцінювались окремо по нафтогазовій сфері та окремо по гірничій, тож загалом налічується 89 оцінок.

Україна вперше потрапила до цього рейтингу і є однією з трьох європейських країн (крім Норвегії та Великобританії), що оцінювались. Проте,

якщо Норвегія та Великобританія потрапили в нечисленну групу «добре», то сусідами України за «слабкою» групою є Казахстан, Киргизька Республіка, Росія та інші. Україна набрала лише 49 балів із максимальних 100, що дозволило зайняти у підсумку 44 місце.

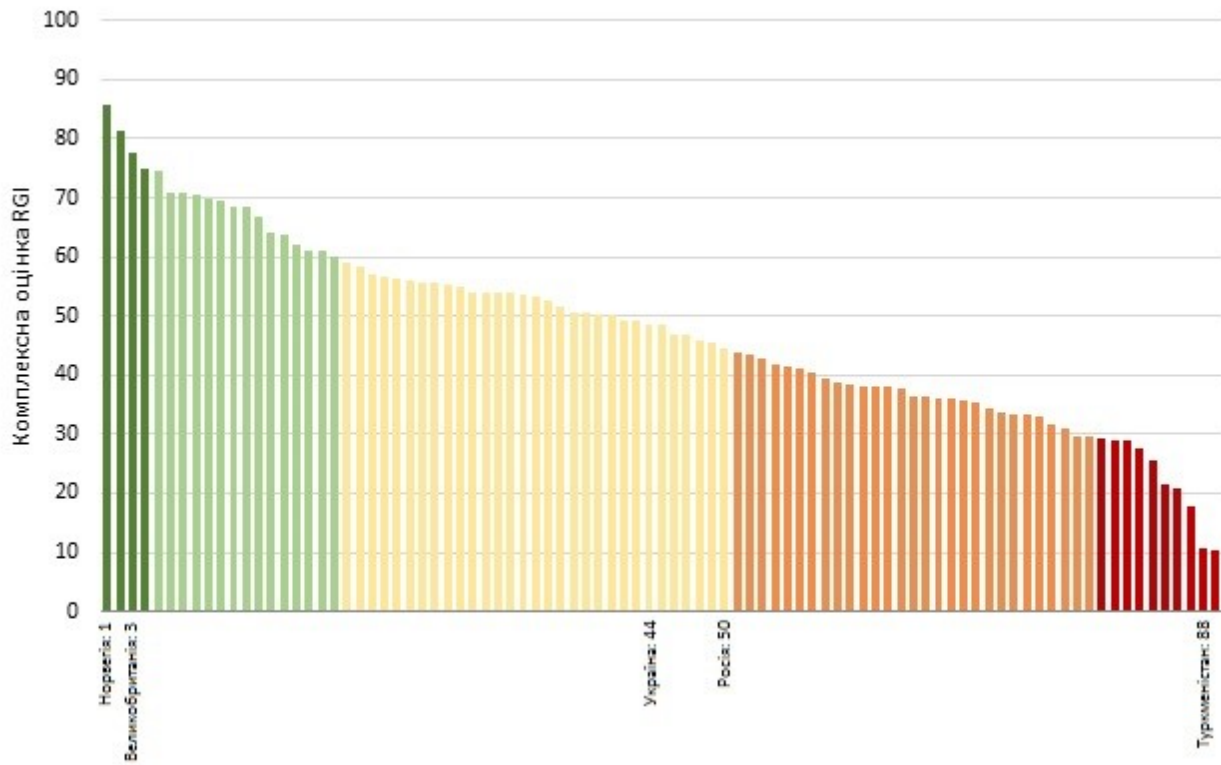

Рис. 5 – Україна: оцінка та рейтинг відповідно до індексу управління ресурсами [3]

За Індексом Україна перебуває на четвертому місці серед дев'яти країн євразійського регіону – після Монголії, Казахстану та Киргизької Республіки. Показники України є найкращими в компоненті використання ресурсного потенціалу із задовільною оцінкою (61 зі 100 балів) і найгіршими в контексті управління доходами (40 зі 100 балів). Сприятливе середовище як компонент в Україні оцінюється у 45 зі 100 балів, що обумовлюється політичною нестабільністю та відсутністю результатів у боротьбі з корупцією. Що стосується показників України за підкомпонентами в ланцюжку прийняття рішень у видобувній галузі, вони коливаються від низьких на рівні

підкомпонентів місцевого впливу та формування національного бюджету до високих в підкомпоненті управління державними підприємствами (рис. 6).

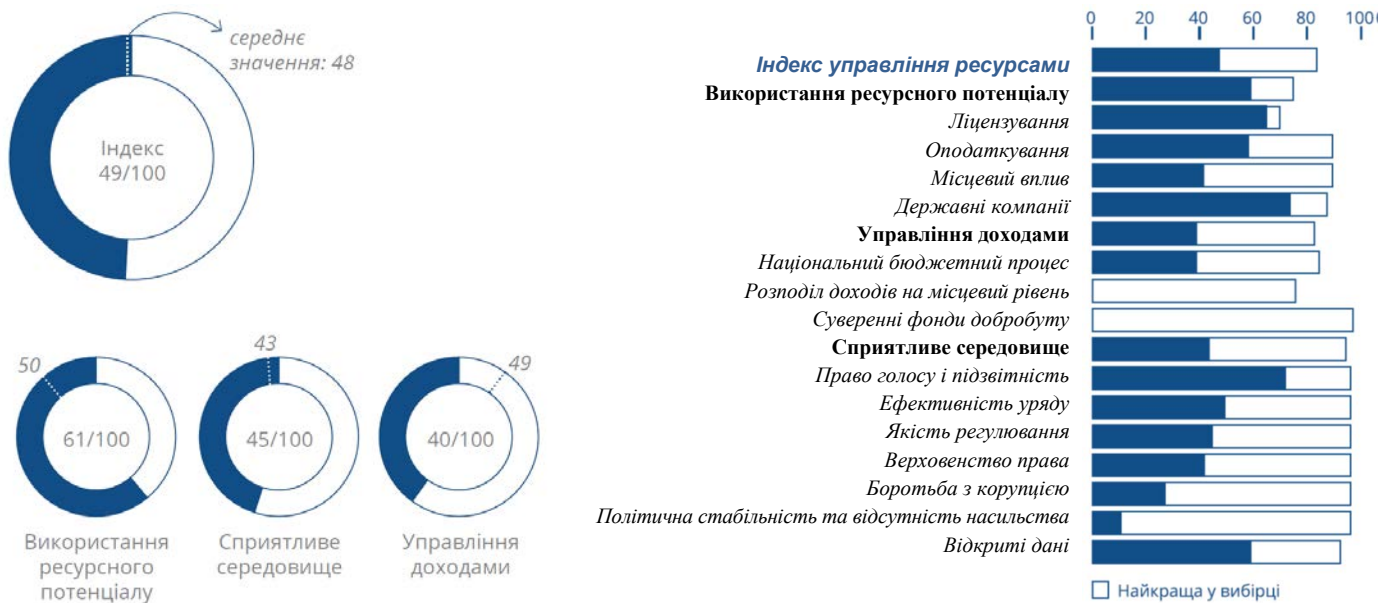

Рис. 6 – Україна: оцінка індексу та його компонентів (за даними [4])

Таким чином за результатами Індексу Україна отримала низькі результати, і для їх покращення необхідно підійти до питання комплексно. Покращення результатів стане можливим лише за рахунок повної залученості з боку уряду та парламенту, а також органів місцевого самоврядування, самих видобувних компаній та локальних громад задля спільного напрацювання таких необхідних рішень для галузі.

Висновки. Враховуючи стратегічне значення нафтогазової галузі для господарства держави, проблеми ресурсозалежності України, стабільний розвиток нафтогазового комплексу має виступати стратегічною метою соціально-економічного розвитку держави. Для забезпечення ефективного функціонування нафтогазового комплексу потрібно вирішити важливі завдання: закріплення на законодавчому рівні стимулювання інноваційних процесів та пошук джерел їх фінансування, формування сприятливого бізнес-середовища тощо. У майбутньому нафтогазова галузь повинна стати однією з галузей з надзвичайно високим ступенем концентрації капіталу й виробництва.

Необхідною умовою стратегічного прориву в НГК України є формування механізму ефективної реалізації концепції, програм і стратегій безпечного і сталого розвитку.

Література:

1. Закон України «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»» від 18.08.2017 № 605-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rada.com.ua>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Офіційний сайт Organization of the Petroleum Exporting Countries. – Режим доступу: <https://asb.opec.org>
4. Що таке Індекс управління ресурсами? [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://ua-energy.org/uk/posts/shcho-take-indeks-upravlinnia-resursamy>.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine «On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 «Safety, Energy Efficiency, Competitiveness»», available at : <http://rada.com.ua> (Accessed 18 August 2017).
2. The official site of State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. The official site of Organization of the Petroleum Exporting Countries, available at: <https://asb.opec.org>
4. The official site of «Ukrains'ka enerhetyka UA-Energy.org», «Scho take Indeks upravlinnia resursamy?», available at: <https://ua-energy.org/uk/posts/shcho-take-indeks-upravlinnia-resursamy>.